

door: Lucas van der Deijl, Els Stronks,
Linda van der Voort en Tessa van de Warenburg

LitLab: een digitaal laboratorium voor literatuuronderzoek

In oktober 2016 lanceerde een groep universitair docenten onder leiding van Lucas van der Deijl en Els Stronks de site LitLab, 'een digitaal laboratorium voor literatuuronderzoek op de middelbare school'. De website - www.litlab.nl - kwam tot stand door samenwerking met vakdidactici en middelbareschooldocenten, en werd de afgelopen maanden in een aantal Nederlandse scholen getest.

LitLab is de concretisering van een streven dat Erwin Mantingh als lid van het landelijk Meesterschapsteam Nederlands in het vorige nummer van *VakTaal* beschreef. In het voorjaar van 2016 werd onder aanvoering van dat Meesterschapsteam het *Manifest Nederlands op school* gepubliceerd. Daarin werd gesteld dat het schoolvak Nederlands moet veranderen om bewust geletterde en literair competitieve leerlingen te kunnen opleiden: leerlingen die in de bovenbouw werken aan een onderzoekende houding en de Nederlandse taal en cultuur vanuit die houding kritisch benaderen. Lesmateriaal dat de leerlingen dat zou kunnen leren, ontbreekt. En daarom stelde het *Manifest Nederlands op school* dat het schoolvak Nederlands meer inhoud en verdieping zou kunnen krijgen door academici, middelbareschooldocenten en vakdidactici samen aan passend lesmateriaal te laten werken.

LITLAB: EEN DIGITAAL LABORATORIUM VOOR LITERATUURONDERZOEK

LitLab hoopt die verdieping te brengen, door leerlingen de mogelijkheid te bieden in een digitaal laboratorium vaardigheden te trainen die hen in staat stelt onderzoek te doen naar Nederlandse literatuur. Bestaande literatuurmethoden maken leerlingen wegwijs in het herkennen van stijlfiguren als beeldspraak, en leveren historische referentiekaders voor gelezen literatuur. LitLab creëert in aanvulling daarop een omgeving waarin

leerlingen analytische stappen uitvoeren om literatuur te doorgronden en begrijpen. De metafoor van het laboratorium ontleenden we aan het bèta-onderwijs, waarin een digitaal laboratorium de laatste jaren werd ontwikkeld en gebruikt om leerlingen voor bètavakken te interesseren.

In vijf stappen leren leerlingen in LitLab het onderzoeksgebied en de analyse-instrumenten kennen (zie kader), en voeren zij eerst onder begeleiding en vervolgens geheel zelfstandig experimenten uit. Zes 'proeven' - het aanbod zal snel uitbreiden - bieden de instructie en het materiaal waarmee leerlingen thematisch ingestoken onderzoek kunnen uitvoeren. Zo onderzoeken ze het concept 'nationalisme' aan de hand van een analyse van hedendaagse popmuziek en maken ze digitale analyses en *word clouds* om via patronen in woordgebruik speeches beter te begrijpen. LitLab maakt gebruik van bestaande, online datasets, analysemiddelen, digitale collecties en archieven en hanteert een breed literatuurbegrip. Moderne en historische romans, maar ook speeches vormen het onderzoeksobject.

De eerste zes proeven werden getest in 6 vwo-6 klassen en 3 vwo-4 klassen op drie verschillende middelbare scholen (Het Gregorius College in Utrecht, de O.R.S. Lek en Linge te Culemborg en het Odulphus Lyceum in Tilburg). Iedere klas doorliep de eerste drie of eerste vier stappen van een proef, verdeeld over twee lessen. De testklassen wezen uit dat leerlingen uit vwo-4 en vwo-6 al goed in staat zijn om met behulp van LitLab zelfstandig antwoorden te vinden op kleine onderzoeksvragen: het gemiddelde niveau van hun uitwerkingen was hoog. LitLab lijkt dus te slagen in zijn streven om de onderzoeksvaardigheden van leerlingen te activeren en trainen. Uit de evaluatieformulieren bleek echter ook dat veel vwo-4 leerlingen de stof te moeilijk vonden, en dat de stappen voor leerlingen uit alle klassen te veel werk bevatten om

LITLAB LIJKT TE SLAGEN IN ZIJN STREVEN OM DE ONDERZOEKSVAAARDIGHEDEN VAN LEERLINGEN TE ACTIVEREN EN TRAINEN.

binnen de geboden tijd te voltooien. LitLab streeft een hoog niveau na, maar voorwaarde is wel dat leerlingen de haalbaarheid ervan inzien. De les voor de redactie was daarom: de differentiatie op niveau moet beter, en de werklast moet beter aansluiten bij de verwachtingen van de leerlingen. Dat zal soms betekenen dat een goede klas meer aankan, en soms dat een docent selectief moet zijn in wat zijn of haar leerlingen in de les doen, en wat zij daarbuiten voorbereiden of afmaken. LitLab moet kortom flexibeler gepresenteerd worden en duidelijkere niveau-indelingen aanbrengen, zodat maatwerk door docenten mogelijk wordt.

DISCOVERING LITERATURE: LITERATUURONDERWIJS OVER DE GRENS

Na lancering van het prototype van *LitLab* ontdekte Linda van der Voort een Engelse voorloper. Zij is als stagiair aan *LitLab* verbonden vanuit de Utrechtse Master Neerlandistiek: Internationale positie van de Nederlandse taal en cultuur, en vergelijkt *LitLab* met digitale literatuurmethoden uit andere taalgebieden. De British Library ontwikkelde een paar jaar geleden al de site *Discovering Literature*, als reactie op klachten van docenten over het literatuuronderwijs dat te afstandelijk werd bevonden. *Discovering Literature* ontstond dus ook uit onvrede, maar biedt daarop een ander antwoord dan *LitLab*. *Discovering Literature* moet literatuurbeleving stimuleren, en is dus gericht op een ander type verdieping dan *LitLab*. De Engelse opdrachten geven leerlingen alle gelegenheid zich in personages te verdiepen, en zo te 'bonden' met historische teksten die voor de vorming van Engeland cruciaal zijn geweest en nog altijd een belangrijke rol spelen in de Engelse cultuur. Dat Engeland een Shakespeare en Austen heeft doet zich voelen in de manier waarop literatuuronderwijs vorm krijgt.

Waar *LitLab* zich dus toelegt op onderzoeksvaardigheden van leerlingen en zo de kloof tussen het schoolvak Nederlands en het literatuuronderzoek wil overbruggen, stelt *Discovering Literature* de overdracht van kennis over klassieke auteurs en inleving in het eigen culturele erfgoed centraal. De twee sites bouwen voort op twee nationale onderwijsstradities die erg van elkaar lijken te verschillen, maar die elkaar mogelijk ook kunnen beïnvloeden. Een nog onbeantwoorde vraag is of de verhouding van Nederlanders tot hun literaire erfgoed voortkomt uit de manier waarop het Nederlandse literatuuronderwijs is ingericht. Moeten we bijvoorbeeld de geringe bekendheid van grote auteurs, of die auteur nu Joost van den Vondel, Gerard Reve of Anna Maria van Schurman heet – toeschrijven aan het literatuuronderwijs, of is het simpelweg een gevolg van andere literaire interesses in Nederland?

UITBREIDING MET EEN KWEKKAST VOOR LEESCLUBS

LitLab is volop in ontwikkeling. Nieuwe proeven zijn

in de maak en bestaande proeven worden aangepast op basis van ervaringen uit de testrondes. Daarnaast willen we de site uitbreiden met een kweekkast waar leden van leesclubs voedingsbodems kunnen vinden voor hun discussies. We denken aan thematische 'kweekjes' (rond bijvoorbeeld canonvorming, of engagement van de auteur), gebaseerd op recente wetenschappelijke discussies. Tegen de achtergrond van die kweekjes kunnen de leesclubleden het door hen gelezen boek plaatsen. Het boek als katalysator: welke nieuwe observaties kunnen over het thema gemaakt worden, op basis van het gelezen boek? Nederland kent een levendige leesclubcultuur met leden die een meer dan gemiddelde letterkundige expertise hebben om digitalisering en het onderzoek bij te houden.

Idealiter biedt *LitLab* met proefopstellingen voor de jeugd en kweekkast voor de volwassenen voor alle leeftijden een digitale toegang tot literatuuronderzoek. Als makers zien we uit naar reacties waarmee we het prototype kunnen verbeteren. ●

Lucas van der Deijl, Els Stronks, Linda van der Voort en Tessa van de Warenburg zijn verbonden aan de vakgroep Nederlands van de Universiteit Utrecht.

VOORBEELDDSTRUCTUUR PROEF 1: PERSONAGES

● DE VOORBEREIDING (ORIENTEREN)

In deze stap maken leerlingen kennis met het onderzoeksthema: de invloed van representatie en beeldvorming van en door personages in romans.

● DE INSTRUMENTEN (BEGRIJPEN)

In deze stap leren leerlingen bepaalde termen – 'onderzoeksinstrumenten' – hanteren, zoals 'ideologie'. Daarmee geven zij houvast aan hun onderzoek naar personages in de volgende stap 'het experiment'.

● HET EXPERIMENT (ANALYSEREN)

In deze stap gaan leerlingen zelfstandig aan de slag met een online bron of analyse-instrument, in dit geval de database van romanpersonages 'Personagebank'.

● DE LAKMOESPROEF (TERUGKOPPELEN)

Tijdens de lakmoesproef reflecteren leerlingen op wat zij onderzocht en ontdekt hebben tijdens de vorige stap. Ze gebruiken hun bevindingen als argumenten om een stelling te onderbouwen of juist te weerleggen.

● HET VRIJE EXPERIMENT (VERDIEPEN)

Het vrije experiment is een verdiepende stap waarin ruimte is voor creatief schrijven, verder onderzoeken en soms debat. In deze proef mogen leerlingen bijvoorbeeld een scène uit een roman herschrijven zodat het perspectief bij een ander personage komt te liggen.